

2261:5

2261:5

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

NORRBOTTEN

Edefors

Enequist, Gerd, 1929

Svar på ULMA:s frågelista 19 Nödbröd

35 bl.4:o

/Häri även uppgifter av G.Rutström/

2261:5

Nödbrod
Inledning

Vid renskrivningen av uppställningarna rörande denna prägelösta har jag ej gått till väga på samma sätt som vid de övriga. Som nödbrod ej förkommit sedan 1866 och 1867, har det vidat sig varit att få några detaljerade uppgifter. Redogörelserna för insamling och beredning av ersättningsmeddel för bröd och foder varierar åtskilligt mycket, och tillvägagångssätten ha tydligen varit olika i olika byar och gårdar. Av dessa orsaker har jag endast bevarat de i rikliga mängder (kap. I) och sedan låtit var meddelare själo föra ordet ungefär som vid renskrivning av folkminnesuppställningar. Jag har dock ofta ändrat den förvirrade ordningsföljd, i vilka uppgifterna kommit som roer på mina prägar, samt strukit uppgifter och dylikt. Utgivandet är alltså ej alltid slakt troget, då ju själva sätten att berätta i detta fall ej är det allra viktigaste.

I tillägg med tillvägagångsättet vid besöret
 av de övriga prägelistorna har jag låtit förklaringar,
 översättningar och dylikt inflyta som nödvärdes i
 själva berättandet.

Meddelare

- B.B. Britta Blomberg, Nedre Svartå, änka efter
 smickaren Karl Blomberg, född i Lappträsk 1850
- A.Bl. Anna Blomqvist, Grundsand, "Grundsandsmora",
 gift första gången Engström i Klara, sedan gift i
 Grundsand, född i Karads 1843.
- A.E. Anna Ersson, gift nådaren i Norrked, Forsnäs,
 född i Boden 1843
- J.E. Daniel Engelmark, f.d. hemmansägare, Bod-
 träskfors, f. 1855 i Karads.
- O.F. J. O.F. Johansson, f.d. hemmansägare, Klajpen,
 Storsand. Född i Storsand 1854.
- M. J. Maria Johansson, Storsand, gift med O.F. J.,
 född 1858 på Lögården vid Edesforsen

N. O. K. N. O. Karlsson, f. d. hemmanvägare, Södra
Harads (kälögöran "Kälögubben"), född i
Harads 1856.

K. M. Karin Nilsson, Övre Svartlä, "Mor Karin",
född i Björnkungstråk 1855, gift i Svartlä
med Nils Fredrik Nilsson Torpare; änka.

U. K. Ulla Rutström, Harads, född 1862

M. V. Maria Vikström, Bogårdan; "Bogårdmora",
född 1850 på Bogårdan (nära Harads), änka.

Över Luleå

Karl Nordberg, f. d. hemmanvägare, Storsand,
född i Luleå 18⁵⁸, uggföstrad i Brobyen, Över-Luleå

Johkmokk

Br. M. Britta Mattson, Över-Edet, född 1855 i Pieski.

J. W. Johanna Nordberg, Giddvik Neder-Luleå, född i
Södraträskfors 1856, uggfödd i Pieski.

Nödbröd och nödfoder

öväär 'väi' det enda ord jag hört för nödsäi. Om
 så se öväare och övära se öväre se Ordspråk etc s 70.
 stöörövära 'stör-väien'

göodär 'godär'

sēs nöda 'sädesnöden', ha jer sēs nöda 'det är sädes-
 nöden', d. v. s. det är brist på uträde. Vanligen: ha
 jer nöda ut skida; Jfr ha jer nöda ut påren
 ('det är nöden) efter gräset(na).

Sockenmagasin ha funnits, för dessa Trakter
 närmast i Boden, varifrån man tog ut säd, när
 det behöfdes. se sockenmagasinet i sockenma-
 gasinet. sockankör 'sockenkon', sädant kon,
 som förvarades i sockenmagasinet.

Inget gemensamt namn för nödbröd. Fr. G. Ant-
 strom, Svartå, mynner dock, att kunnas förfas i

¹⁾ Efter sockens delning gjordes försök med ett magasin i
 Grarås, men det upphörde snart.

benämningen bäckbröda innefallade även kalmarbröd

Utdrygningarnas för nyjöl har varit: bark av björk, aspen, tall; kalmar och agnar; isländs-
mossa, kemossa; blm.

Rödbröd uppges ej ha förekommit sedan sären 1866 och 1867 och behöfde ej ens då användas i de stora gårdarna som "Märtis" och "Luci" i Harads, "Fransigården" i Storsand, "Nils-Nils" i Svartå. Om man använt rödbröd mera regelbundet därför i uran, vet ingen att berätta

splida-kät se mossan "spädja" ut med mossan; dryga ut med mossan.

rök rök rök rök rök, ströpa rök rök och ge
kreaturen

✓ Sagermän: för "Märtis": hemmansägare Erik Pettersson Harads, född i "Märtis" 1844; för "Luci" fru Maja-Lise Kallström, född Harlin på Fransigården 1850; för Fransigården O. F. Johansson, hemmansägare Storsand, född 1854, för "Nils-Nils" Gabriel Wilson, Övre Svartå, född i "Nils-Nils" 1863

För brukade man säga badorna och liksom
 säga upp det korna spillde av fodret, när de äto,
 och dörda veta-re "dojde" ja det, stå kokhet vatten
 ja det och ge åt korna.

mägar 'mager', uti mägaf, plur. mägaf; även
 om kreatur; tösm 'tam', uti tösmut; plur tösm
 'tom', utovullen; listqvälte 'utovullen' (obögligt)
 mägaf som r kräk 'mager som en kräka',
 r mägerkräk 'en mägerkräka' kan användas om
 ett kreatur. r hästkräk 'en hästkräka, en hästkrake',
 Skräpfoder kan heta föräs (fourage?)

Barkbröd

Vi bodde i Foronäs, när det var det där
barkbrödet (barkbröda). Vi skavde av björkas, det
hette stora barken (sköva barken), när det löp
(när- a li'op). Barkskavan (barkskooan) var av
en tis, rak, och hade handtag på var ända, och
skallades skoöjäm (skoöjäm). Så skulle det vatte-
dragas tre dygn, och så la' vi det i taket och
torka, och sen stötte vi det i en tunna och sen
mala (möla) på Över-Edet i till-handkvarnen
(tillhandkvarna) där. Och så baka, utan att
blanda med us, det bakades som tunnbröd,
kastades ut och naggades med fjädernagg.

Korret det stötte dom den tiden som i en
käma och så hade dom en stöt, som en klädstöt
(stöt 'stöt'), som dom stötte med.

Jag minns en gång, när bror min och jag
skulle och piska, och då sa' mamma, att vi skulle

Edelfors socken

Från Foronäs

by.

ta med oss och äta råg, omalen råg; den var
tröskad men omalen; och så fick vi äta av den

Det var åt kräken vi tog kolkar (Tos kolkar)
Då fällde trädet, när det lög, och så högg down
munt om trädet, två skåror, mer än en alsk smellan
och så en skåra tvärs över. Kolkarna ringade ihop
sig tätt av sig själva, och vi la dem i kastar
(äspkastar), vanliga högar, större och mindre
(vanli högar, stor & mindre). Då täcktes inte.
På vintern körde dem hem down på stegar på
kalkor. Det gick an då sönder barken i bitar,
och så kokade vi den.

M. J.

Storsand den 2 aug. 1929

Gerd Enequist

Barkbröd

Nog har jag varit med om barkbröda, det var vint övära 66 och 67. Vi tog björkbark (björkbarken), högg ner björkar och tog näret av björkklobbarna. Barken tog vi av med sickniv, skar skivor som det blev och torkade dem i regnen. Nej, inte eldade vi regnen, det blev varmt på natten. Så slog vi sönder (stod stönder) dem på en kabbe (kåb) med en hammare (hömar), och så for vi hit till kvarn och lät mala här i Rodträskfors. När vi kom hem med barkmjölet (barkmjölet), slog vi det i en tunnna (tän), och så dit med vatten. Så fick det stå i flera dagar, och vi bytte om vatten, tills det blev klart. Det var för att barksmaken (barksmaken), som var mycket stark, skulle gå bort. Nu det mjölet baka mamma bröd och blanda med rågmjöl. Ja, hon made bara vatten och bark-

Edefors socken

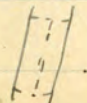
Från Karads
by.

nijöl och rågnijöl, och baka' som tunnbröd och
 grädda i bokugnen (bokaugnen) - Jag minns
 så väl en påskmorgon, Barken hade tagit del. Far grät.
 Och vi hacha' kalen och all tillsammans och
 torka' och mala'. Vi var till kvinnan brorn och
 jag och när vi kom hem, baka mor min det
 på glöden. Men kakor höll inte, den gick
 alldeles sönder. Och då grät far min och sa:
 he ska i minas, bänu, he va ho hie som
 pukeostu is påskmörja. - Vi hade ingen mjölk
 heller som andra, korna och hemmanet hade
 gått på avision²⁾

Ja, nog tog vi bark till kräken och va. Vi
 skavde barken isär i sparv. (de sköt barken
 ifra äspen). Om sommarn gick det an ta kälkarna)

Det ska i minnas, barn, att vi ha haft sådan
 pukeost på påskmorgonen! auktion²⁾

(a stöman¹ djärk-u² än to höfkan). Vi tog bara det som var grönt, inte groobarken (gröobärken) från roten; vi högg för¹ (hög-för) med yean och skar av (skar-a¹) runda om med yean och tog sen bort det med en spetsad, det var en stake, som var väst² i ena änden. Jag vet inget annat namn på det än äsphöfkan. Den var kanske en meter långa. Vi tillade³ (tilla) ihop dem och la dem i en trave mellan två träd⁴ och stoppa¹ till väl med mossor (mössor) och täckte högen med mossor. Och på hösten, när det blev första snöföret, körde vi hem det och la¹ det i ett kärl, och slog vatten på så¹ och så¹ på¹ att dem där aspbarckhöfkarna inte skulle få torka, så det⁴ D.E. demonstrerade, hur höfkarna lades mellan träden:

¹ Skugga för, kugga skivor i barken med yean; man högg en skära rätt ned och så runt om trädet vid ömse vidter om skäran ² väst "spetsad" ³ tillade

skulle bli för skamt. Jo, det var vrin dom
 slog på, pisset (pisa) vi kalla det, och så fick
 det ligga. Om ett tag var det uttunat, så det
 var bara att röra och kasta ut var ho vad hon
 skulle ha. - Om vinterna, när vi fick för litet
 bark, tog vi 'skadet' (töo ve skäve). På värsidan,
 när det hade tennat, skrovo vi med en tie, en
 avbruten tie. Det blev aspokasset (äspokäve) och
 det bar vi i fuset och in i kobäsen. Och så drog
 vi pisset på det med. Nej, inte använde vi det,
 när vi dörde¹, det gav vi ochra¹ Tost¹ ut korna.
 Och korna var så galna efter den där barken

D. E.

Bodträskfors den 18/7 1939

Gerd Enequist

¹ dörde 'kohade ut korna', hvarfall massa av allt
 möjligt skräp

Barkbröd

Edefors socken

Storaåren (stöwöwära) var 66 och 67. Kund-
sättningsåren var senare, för ungefär 15 år sedan,
det var när Ruttberg var i Rodträskfors; det var
kommunalnämnden, som ordnade det.

Från Björn-
bergsträsk.

Det var så matröden (ku var 90 matröda)
Dom tog björkbarken (björkbärken) och spen-
barken (spenbärken). barkbröden 'barkbrödet'

Man kuggar ner björken och river av råvet,
och så tar man barken, när den är färsk; så
måste man låta det torkas (törkas) ute i solen
eller i en basta eller i ugnen. När man fått
det torkt; Stampas man sönder det i en tjenna
med en spade (stämpa man sönder-le mer a
Törn veu en spöda) i små bitar, och så skall
det torkas åter (a so ska-ne törkas åter). Och så
malas upp i en kvarn (mörkas upp i kvarn), för
en vanlig kvarn. För hade dom sammansmal-

ningstvarmar. När det är malat, lägges man
 lekan (låg man l_äfta) i en tunnna och står
 n_öjölet på l_äftet och kallt vatten ovanpå det;
 man skall byta om vattnet, och det får stå ett
 dygn mellan var gång. Så står man det i ett
 träg eller en bunke, och så skall man ställa det
 på kant mot solen och låta det rinna av och
 torka. När det är torrt, gör man degen. Man
 blandar det grovrågnjöl. Vi hade inte salt, men
 det kan man ju ha. Vi gjorde degen och
 trodde nyss det (bakade upp det) med grovrågnjöl;
 vi baka' det till tunnbröd. Det var 66 och 67.
 Jag har inte kört, om de gammalt tillbaka heft
 barkbröd.

purabasken tog man av gröna och podiga

l_äfta best. f. i l_ät_öst_öna (lyt.) lägges vanligen
 när man skall göra asklut: man lägger träen av det rine
 av förhöden (i k_örr) i botten på en tunnna och en väckt b. dygl ovanpå

Tallar. Man tog det som björkbarken, men kring
kvistarna måste man skära bort barken, som
skor också bort flaset (då som sko's a bog fläsk)¹⁾
som är ytterst. Jag vet inte, hur dom gjorde,
om tallarna fick stå eller dom högg ut dom.
Barken tog dom och gjorde med på samma sätt
som med björkbarken. Dom malde på en
töcken där liten hoarn, en bäckhoarn (i Tuskar
den litas kway, i bæk-kway). Dom skulle
vattudraga barkmjölet (vata-drö bark-mjöle). Dom
skade ingen best; fyllde tunnan med vatten
och rörde om. Man kunde blanda kop björkmjölet
(björk-mjöle) och purremjölet (purre-mjöle).
Nå, inte hade man någon regel för hur mycket
man tog av varje slag. Furebarken var bäst, men det
blev så litet av den.
Nalmsbrödet (hölmsbröde) hade dom också.

¹⁾ Fläsk best. i. det yttersta lösa lagret på barken.

Dorn kaska' bort (oo) råghalmnen med en yla
 på en kabbe (dorn kaska bofr råghalmnen va i ås
 upa i kâb), så små som möjligt, och så torkades
 det i uglen, på hållan. Det skulle rövas som,
 när man torkar kornet i gamla tider, med en
 kâppe. Och så males likadant som barken. Och
 så baka till tunnbröd. Jag tror barken var bättre.
 Det blev så tillt av en säck halm.

! (UR)

Men det var gott om smör och mjölk de där
 åren.

Någ var det andra år också, som dorn hade
 out om korn. Dorn kunde skära direkt från
 åkern och torka' och mala med det samma.

skåvel det var bara av aspar, åspokåvel,
 det gav man korna. Till folket tog man stall.
 Man brukar ta kolkar (to höfkan) om vären, när
 aspen lojer (när åsya låg). Kolkar och skåvel, det
 är ett och det samma. När man tog kolkarna
 Jänför Daniel Lurjelmarks uppteckningar

rista' man med en sja. Det behöves inte mer.
 Som la det i stora kastar och hade åt korna om vintern.
 Det går så lätt av när aspen löper (= På värsiden
 (sköva)
 skulle man fara och skava (med en stor kniv,
 en barkkniv (bark-knivar), tvås av; och så
 bära hem barken i en mes. Det var om vintern,
 som man skavde från aspen.

Man kunde ge det Torst i bären, men då måste
 man blöta upp det. - Vi brukar koka åt korna
 (kött åt korna), soppa ihop (söpa sköpa) häst-
 dyngan) och folkdyngan) och grandärjelt (= granbarr)
 och alderlövet) och koka allt i grytan. (hästdyngan,
 o folkdyngan o äppelkåle o grandörja o ogerlöva)

En del människor beqvade isländmossan, men
 det har jag inte varit med om.

Jag vet inte, om dom gjorde gryn av barken

Övre Svartklä den 14 juli 1929 H. N.
 Gerd Enequist

✓ Ritad enligt H.N.'s bestämning

Barkbröd

Edefors socken

Jag behövde inte äta barkbröd. Vi hade bröd i Klusån. Men jag har sett barkbröd och vet, hur dom gjorde det, för det var ingen torkbasta (törkbästa) i Toronäs, och dom kom hit till Kluså och Torhä' holmen och barken. Halmen tog dom ett särskilt ä. Dom maska' (mäkla) den smält på en kabbe med en ysa, och så hade dom den i fuset på näs lare (löva), för att det skulle sötna (sötne), och så skulle det vattnas. Halmen var mycket segtorkad. Dom torka' på lavar (lövan^{best. plus?}), där dom torka' korn. Dom tog kornhalmen (kornhalm), och av året-först-halmen (areförst-halm). Det kallades vandrättingsåret (vindsättingsår), dom fick kända vjöl röderipån.

Från Toronäs och Kluså.

Barken tog dom av arpar; jo, det heter: va ska sköva arpan och skäva' hette barken, som
 best. n. 'skavet'

Landsm. Upps. 2261:5
 G. Enequist, 1929, EDEFORS

[100 (102)

NB. Frgl. 19

dom tog. Om värden hög dom ut (hög-sist) aspar
 och skov med knivar, barkknivar (barkknivövan),
 större och mindre bitar; först tog dom bort
 uttanabarken (uttanabarkem) och skubba' (skubba)
 så det, som var passeligt. ^{ände in till träet,} Uttanabarkem det är
 den gröna barken. Dom tog ej från kvistarna, bara
 från släta stammen. Så bar dom hem barken i
 säckar (en säck). Så skulle det i fuset, tills det
 tinade upp (tädasa-upp), och så skulle det vatten-
 dragas (vatodrag); då braska' dom det med yxor
 på kabbar, och så i basten och torkas. Det
 skulle torkas några dagar, och så skulle det mala
 Dom mala' i kvarnen i Bodtriskfors. - Bark-
 brödet (barkbrödet) var bättre än kalumbrödet
 (kalumbrödet). Ingen jäst, bara baka så tunt,
 dom fick det, och litet grovrismjöl i. [barkmjöl
 barkmjölet.] Dom blev hårda i magarna så det där ^{brödet} upp-

Ögonblicket före så gummarna att barken skulle
 braska, innan den vattendrogs. Troligen den rätta ordningsföljden

Dom använde också mossan (mössan), islandsmossan (islaggmössan). Den nägga dom; när det regnar¹, hov den i vattnet, koka² den och så baka dom av det. Det var inte alls näkt (näkt²)

Dom lutade inte islandsmossan.

Dom hade inte bop till kråken. När det var sären (övära), var det dunkligt med brö³, och korna mjötkade präktigt. Renmossa brukar³ dom koka åt korna och blanda i, när dom körda. När det var godai, gav dom korna drockögle²

Dom baka³ bröd av drövan också.

Förr i världen hade dom sockermagasin, ett i Boden och i Gammelstaden Toa. Där fick bönderna sätta in korn och hade någon, som skötte om det och lämna³ ut det.

A. B. L.

Grundskand den 13.7. 1989

Sverd Enequist

¹ dåligt ² det sämre kornet ³ korn och agner (se härlista²)

Barkbröd

Barkbrödet gjorde vi bortli (=as) björkbarken (bjärkbarken). När det löp (läöp), kunde vi rista Från Karads nya barken med en kniv och flä av na (björken) by. som några hålkar. (rist-löp barken ve en kniv o flä-a-na som av häsko). Ibland högg dom ut träden. När det inte läöp, fick dom tälja med kniven. Dom täljde skivor (stjivlen); ro fört bort näret, och så täljde dom med knivar (tälj dom ve knivövan) och ibland med yea. - Barken torka dom i ugnen, både när dom togit den, när det löp, och när dom tog skivor. Så skulle det stötas i grönstötten (grönstötten); man kolla ut ur stora ballar, och så hade man en stor stöt med hästkosorn i ändan. Jo, både kärnan och stöten kallas grönstötten; man hade den också, när man gjorde sig grön. När det var stött sönder (stöt sönder), skulle det vattudnaga,

i vatten i en tunnare eller ett ämber eller ett frög.
 Man måste byta vatten flera gånger. Och så mala
 det panna handkvarnar (håndkvarnen), små
 kvarnar, och vi mala ibland på dom. När det
 skulle bakas, hade dom lite mjöl och vatten och
 barkmjölet (barkmjöl). Och så fick vi en bit var
 av brödet, eftersom vi var stora. Det var förtärligt,
 och vi fick ändå inte äta nog av det.

Ingen annan bark hade dom. Men berrmjölet
 (berrmjöl). Den brände (brät) den i spisen, hade
 det i en panna eller så och värmd.

Barkbrödet var bättre. Kalvbröd hade dom också.
 Dom tog kalven (kalvman) och bort (as) vagnar
 (vagnen). 67 hade vi satt rågen och den
 för bort. Då tog vi rågvagnarna (råvagnen) och
 hacka av (hacka-ä) dem med en yxa på en kabbe.
 Vi tog bara vagnarna och litet kalv, hacka bara
 bort allen (hacka bara bort älska) och så torka vi

!?(VR)

det i ugnen, ugnen full. Och så till koarnen
(sa kwäya) med det. Det blev alldeles kol svart
av axen (he b_h olt kopwot bofr äkss). När dom
baka' blanda' dom svartmjölet och barkmjölet
och rågmjölet i samma deg (b_h äta dom gwot m_hle
o barkm_hya o rom_hye i samma deg)

68 var just inte nå villen (viller 'bättr'). Jag
följde pappa till dale. För 100 riksdaler fick han
inte köpa ett dugg mjöl. När vi kom hem, fick
man veta, att Nordström fått hem mjöl, och då
fick han köpa, en rågmjölmatte (i rommjölet)
för 50 rd. En rågmjölmatte vägde 150 mark,
17,18 pund. Det var barkmattor, och mjölet var
möjligt och klumpigt. Dom fick krossa det med
kaveln, när dom skulle baka, och en del klumpar
var hårda som stenar. Dom kalla' det uend-
sätmga, det var ett fartyg 68, som kom in
till dale, och mjölet delades bland folket, eftersom

huskällan var stora. Pappa fick tre mattor. Det
 var, som om vi fått hela Stockholm. Sen fick
 vi bekala nejölet. Men vi for till Luleå[?]. Vi
 rodd dit, och över fjällen fick vi köra

N. O. H.

Tödrö Karads den 18 juli 1929

Gerd Enequist

✓ Forsarna vid Boden

Barkbröd

Edefors socken

Jag har hört berättas, att dom kokade barken.
Och så kokade dom kålrotskål, och så tog dom
soften av kålen och blandade med barken och
bakade med grovåggrödd. De hade inte bröd
där där ännu, men rågrödd.

Från Harads

U. R.

Harads den 12 juli 1989

Gerd Enequist

Barkbröd

Edefors socken

Vi sköv (sköös) ograr åt korna, och dom
var som gamla efter det. Det gjorde vi, för det
var så illt efter hö (= out om hö, illt ett hö) Från Norrked

vid Fors när

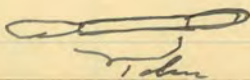
Jag minns inte säkert om det var asp eller
bark, som vi tog till barkbröd, men jag tror
med, att det var björk. Försk barka' (bark 'barka')
vi i skogen med en barkkniv (barkknivens
'barkkniven',) och så bar vi hem det och högg
sånner det smärre (smälidre). Var det björk, tog
vi bort näret. Så la 'vi' det i ugnen och torka',
och så gick vi med det till kvarnen i Över-Edet,
en liten strömkvarn (2 betar strömkvarn) i
Forsträskhäcken. När vi malat det till mjöl, då
hoo vi det i vattnet i en tunna. Och så skulle
det vattendragas (våtdrågas) i flere dygn. Det

Lancsm. Upps. 2261:5

G. Enequist, 1929, EDEFORS

NB. Frgl. 19

Y lurligt beskrivning

vark så rött som en fånglag (fånglag) första vattnet.
 Det måste bytas om flere gånger, tills lagen
 vark vit, då var det färdigt. När det var färdigt
 vattudragot, blanda' (blanda) vi det med grovrag-
 mjölk (grovromjöl), tills det blev lagom
 hårt. Det blev ringot finbröd. Ingen jäst i det.
 Det vark bara som kladdor (ar kladdor)
 Det dugde ej till blöta (blöta) men det var rätt
 bra till mjölk och smör och till gräns, när vi
 hade dom. Vi koka' rotkål¹ tills det bleo mjukt,
 och blandade ut den med rågmjöl. Det bleo något
 bättre bröd än barkbröd i smaken, vill jag minnas.

Kalumbroöd. Vi kacha' kalumen och allen och
 allt som det var och torsta' det i ugnen och
 mala det i till-hoarnen i Ömer-Edet till mjöl,
 och så tjute (smästa) det blandas med annat

1 Blast av kälrotter: kal¹rotter

mjöl. Jäst hade vi rinte. Det bakades som
vanligt bröd.¹ Kalumbröd var bäst. Men det var
rinte nå länge vi behövde det.

A. E.

Antecknat av lärarinnan Gestund Runtström,
Svartå, i juni. 1929.

10.

Barkbröd

Edefors socken

Tjälve åt vi icke barkbröd, men andra gjorde det.

Från Bogårdens

Dom tog aspbark (äspbarken); om våren, när det slöjpte, for dom till Kölen (na fjög) för att skava (asta sköva). Dom tog som kolkar och torkade det. Sen stampa' dom sönder det smält som i en fjärding (fjöring), den var vid uppstil, med en stöt, som hade hästkorv i änden. Så mala' dom på en liten kvarn, en handkvarn (i handkvarn), den var som en fjärding och i den var en kaud (kävst) med taggar på och trub, där det for ut det man mala! Dom fick sätta det, om dom ville ha det jäsare. När dom skulle baka, rödde dom rågnijölet och lät det jäsare. Det var mycket godare än jäsningijölet

norr om Karab,

Landsm. Upps. 2261:5
G. Enequist, 1929. EDEFORS

NB. Fgl. 19

Vår daggan' hälla till en järde; kvällen jöle' se
pärlidom om Bröd

(pussmärke) men besikt

Lammalédís gjorde dom med björkbarken.

Dom vattudrog den till. Torcade den i ugnan.

Kalmen bruka' dom ochra' ha. Dom kacha'

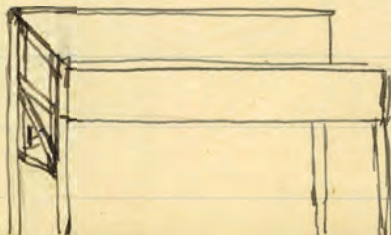
psöt ränder kalmen med kalmskäraren (kake-
söt höymen ve höymstjöray) och torka' kalmen
på bastalaven (bostalovan) och för till hoarmen
och mala'. Det blev höymbröda. Man blanda' i
korn, och det fick soola vartannat (he jph söva
wofänle)

Vi bruka' ta skavet åt korna (to skäve at
körn). Det som var grönt skubba' dom bort med
en he och skov so barkklubbarna (he so var
grönt skaba dom böt ve en löy so skov botr

höymstjöray hos M. V.

✓ kniv i en rörlig ram,

som skjuts upp och ned vid
lådans ena ända. Lådan blod i väggar.

bärk^hh^oban). Dom gick allt upp i Kölen^v för att
ta dom. Dom hade det i fuset och lät det
brinna, så att det blev riktigt och möjligt.
Smöret var vitt av det, men koorna blev
feta. Det tog dom om hösten.

M. G.

Bogårdalen den 19 juli 1929

Gerd Enequist

Alfred Peterson på Osti-gården i Svartlä, berättar Svartlä
att hans far (Johⁿ)^g med en sörlandskorset. Han
var väl ^g betrodd. Han var så roag, att man
bara höll på att falla, när man försökte gå. Han
brukade säga, att aspen var bättre än björk. och Tall.
På aspen högs de först bort det gröna, som är
utanpå.

Från Svartlä se också Oskos Vennströms berättelse Uuna 1835:6 n: 8

✓ Karadaskölen öster om Karads.

Landsm. Upps. 2261:5
G. Enequist, 1929, EDEFORS

Fröl. 19

NB

Barkbröd

Edefors socken

Barken, som dom skov (sköv) till bröd, tog dom bort tillaller och aspar. Det var skåvel.

Dom högg ut trädet och skov skivor, som var bredare än fjögret och en alu eller nå länga.

Dom tog barken som den var på tallarna och skar bort för kvisthållet och allt dåligt utana.

Så vattudrog (våtdrovt) dom barken, lå den i en tunna och slog den av allt vattnet och slog på åter.

Dom torka dom barken och stötte sönder (stort-sönder) den i nån tunna eller nå, och så mala dom den. När dom baka, hade dom nå lite rågröjöl, som dom blanda i, och grädda det som tunnbröd i ugnen.

Från Lappstjärke nära Granijö

Dom skov med skavknivar (skavknivarna) och skrope bort det yttre med en kniv eller nå

Landsm. Upps. 2261:5
 G. Enequist, 1929, EDEFORS
 NB. Fgl. 19

✓ Enligt B.R. beskrivning

sänt. Barken Torke' dom i bakungen och en
 del (i ^{torke den} bastorna (bostaran). Kvarnarna var
 säna där skvarkvarnar (skvårkvärns); det fanns
 ringar sitt. Den malde E, I skäl på natten. Man
 slog dit det på kvällen och hämta' det på morgonen.

Brödet av Tölskäve gick att få så tunt, men
 om aspen blev det sämre. Men det blev så litet av
 tallarna, men gott var det.

Dom hade xumossan (rämmössan) ochrä.
 Den vattudrog dom och malde. Men det blev
 dåligt. Den var för stark. mossabröda.

En del begagna vinst björkbark. Men den var
 stark den ochrä.

Kalmbrod (kålmbröde) hade dom ochrä. Dom
 bracka' banden och tog aspen och slaggjorde dom och
 mala'. Men det var dåligt. Det behövdes så
 mycket mjöl, för att man skulle kunna baka
 det. Det var ingen föda, sämre än barken. Man

måste bake, så smält och tjöckt för att det skulle hålla att grädda.

Dom skavde mycket bark åt kråken och så, och la' ihop det och lät det ligga i hovar och brinna i lagärn. Det åt komma bra. Inte slog vi något på det inte, när det låg i lagärn.

En gång var det sju vär, så det inte fanns bröd. Dom minns jag inte, det var före min tid. Då hade dom kronomagasin bönderna, där dom la in för att ha korn, till det blev vär, och så hade dom näs, som skötte kornet. Ett år hade dom ingen kornsid^y, det fanns bara haora kvar. Då sådde dom haora - och det blev korn. Men dom hade alltid mycket mjölk.

B. B.

Nedre Svartlä den 27 juli 1929

Gerd Enequist

^y Utväde av korn

Bark åt kreaturen

Vi behövde aldrig äta barkbröd.

Sträcken fick hö och därj (döjja 'granbarr och smått granris') och björknis. Skåvel var åt fåren. Man tog skåvel om vintern, med väilen, om det blivit för litet mat. Det var av aspar. Dom åt också grön tallbark. Vi högg tallklubbar (tölklubb^{an}), så fåren fick att gnaga (gnöga), dom fick gnaga munden om. Man tog också löv om sommaren (to löve 'ta löv') och rymossa (r_{em}mossa), som man tog upp och la i stacken och körde hem på stegar om vintern. Det kokades på vintern.

O.F. z.

Storsund den 2 aug. 1939

Gerd Enequist